

3. Матушене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2023. Вип. 4 (29). С. 12–46. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02.

4. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності: матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. 112 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%83_%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD-%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB_5.11.2020.pdf

5. Сайт: [CfqVeritas AI | AI Compliance Platform](https://www.viaveritas.ai/) : <https://www.viaveritas.ai/>

6. Більш детально про генеративні трансформатори дивись: Бізюк А. В., Олійник В. М. Штучний інтелект у генерації контенту: технології, виклики та застосування в освіті // Поліграфічні, мультимедійні та web-технології. Сучасні тренди. Т. 1: колективна монографія (для спеціальностей G20 Видавництво та поліграфія, F3 Комп'ютерні науки). Харків. 2025. С. 85–104. DOI: <https://doi.org/10.30837/PMW.2025.T1.085>

7. Mukherjee A. Veritas AI: The ChatGPT Polygraph // April Asian Journal of Research in Computer Science. 2024. Vol. 17. Iss. 6. P. 157–177. DOI: 10.9734/AJRCOS/2024/v17i6465

Микола Погорецький

*доктор юридичних наук, професор,
член кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України, проректор з науково-педагогічної роботи Київського національного університету імені
Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Інтенсивна цифровізація правосуддя, розвиток психологічних і технічних методів оцінки достовірності показань, а також зростання суспільно-

го запиту на швидке, об'єктивне й ефективне розслідування злочинів обумовили нову хвилю дискусій щодо процесуального статусу поліграфа як потенційного засобу доказування у кримінальному процесі. Цей інструмент, який поєднує психофізіологічну діагностику з використанням спеціалізованого технічного обладнання, дедалі частіше розглядається не лише як допоміжний засіб орієнтування слідчого, а й як елемент ширшої системи оцінки правдивості показань, що інтегрує психологічну експертизу, аналіз невербальної поведінки та інструментальні тести.

У кримінальному процесі України ця проблематика набуває особливого значення, адже відображає фундаментальну колізію між прагненням держави підвищити ефективність кримінального переслідування й обов'язком забезпечити непорушність конституційних гарантій особи. Йдеться насамперед про збереження балансу між інтересами правосуддя та правами людини – презумпцією невинуватості, правом не свідчити проти себе, свободою від примусу до самообвинувачення, а також правом на повагу до приватного і сімейного життя. Додаткову складність становить відсутність чіткого нормативного визначення правового статусу поліграфа, різні підходи до його застосування у практиці досудового розслідування та судового розгляду, а також потреба у виробленні процесуальних гарантій допустимості, достовірності й перевірюваності отриманих результатів. У цьому контексті поліграф стає не лише предметом технічної чи психологічної оцінки, а й тестом зрілості національної системи доказового права щодо здатності інтегрувати сучасні наукові методи без порушення основоположних прав і свобод людини.

Нормативна база України щодо використання поліграфа у кримінальному процесі перебуває у стадії становлення. КПК України не містить поняття «перевірка показань на поліграфі» і не визначає процесуального статусу результатів тестування. Відповідно до статей 84, 242 і 332 КПК, поліграф може застосовуватися лише як частина психологічної або психофізіологічної експертизи, призначеної судом. Судова практика Верховного Суду (постанови від 26.01.2023, від 23.09.2021 та 12.02.2020) підтверджує, що поліграф не є самостійним доказом і має лише орієнтовне значення.

У справах *Tyagunova v. Russia* (2021) та *Fazliyski v. Bulgaria* (2013) Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ, Суд) наголосив, що поліграфічне тестування не може здійснюватися без чіткої правової основи, передбаченої національним законодавством, а також без отримання до-

бровільної, усвідомленої згоди особи, яка проходить перевірку. Суд підкреслив, що навіть за наявності згоди держава має забезпечити належний судовий контроль за метою, обсягом і способом використання таких даних, аби запобігти зловживанням і порушенню прав людини. ЄСПЛ системно виходить із принципу пропорційності: будь-яке втручання у психофізіологічну сферу людини повинно переслідувати легітимну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві та не порушувати сутність права на справедливий судовий розгляд. Крім того, Суд зауважує, що результати поліграфа не можуть мати самостійної доказової сили без належної процесуальної перевірки, оскільки це створює ризик підміни внутрішнього переконання суду автоматизованими або технічними висновками. Таким чином, європейський стандарт передбачає суворий баланс між інтересами кримінального переслідування й охороною особистої автономії, що вимагає від національних органів влади високого рівня обґрунтованості та обережності у використанні поліграфа як доказового або допоміжного інструменту.

Зарубіжна практика (США, Канада, Німеччина, Польща, Румунія) демонструє спільну й достатньо усталену тенденцію: *поліграф не визнається науково достовірним самостійним доказом і використовується лише як допоміжний інструмент психофізіологічної/психологічної оцінки, що підлягає суворим процесуальним фільтрам*. У США прийнятність таких даних перевіряється через тести *Frye* (критерій «загального визнання» у відповідній науковій спільноті) та *Daubert* (надійність методики: тестованість, рівень помилок, рецензованість, стандарти контролю, загальне прийняття). На практиці поліграф здебільшого відсіюється або за *Rule 702* (неналежна наукова надійність), або за *Rule 403* (надмірна упереджувальна дія щодо журі порівняно з доказовою цінністю). Відповідно він може з'являтися лише як орієнтир для слідства чи як частина ширшої експертної оцінки, але не як вирішальний доказ винуватості.

Канадський підхід, сформований у справі *R. v. Beland*, є послідовно стриманим: Верховний суд Канади наголосив, що результати поліграфа не відповідають критеріям допустимості експертних доказів та становлять ризик «узурпації» функції оцінки правдивості показань присяжними/судом. Через це поліграф у канадських судах зазвичай виключається й може відігравати лише допоміжну роль на етапі досудового провадження (напр., для перевірки версій), але не як доказ у справі.

У Німеччині переважає заборонна позиція Федерального суду (BGH): поліграфічне тестування розцінюється як метод із сумнівною науковою верифікованістю, а також як потенційне втручання в особисту автономію, що суперечить гарантіям людської гідності та засадам справедливого процесу. Це зумовлює практично повне неприйняття поліграфа як доказу; будь-яке посилання на такі результати не може підмінити судову оцінку достовірності показань і не проходить через фільтр допустимості.

Польська та румунська моделі допускають максимально обмежене використання поліграфа – виключно в межах судової експертизи і за добровільною, інформованою згодою особи. У Польщі позиція SN I KZP 25/14 окреслює можливість застосування поліграфологічного дослідження як елемента експертного висновку, однак забороняє сприймати його як самостійний доказ істинності або неправдивості показань; оцінка має здійснюватися в сукупності з іншими матеріалами, з урахуванням методики, кваліфікації експерта та відтворюваності процедури. У Румунії (ІССЖ 1894/2012) аналогічно підкреслено: поліграф припустимий лише як складова судово-психологічної експертизи, проведеної сертифікованим фахівцем, за умови згоди випробуваного, належного протоколювання й можливості незалежної перевірки; при цьому він має суто орієнтовне значення і не може бути єдиною підставою обвинувального висновку.

Отже, у згаданих юрисдикціях простежується спільний знаменник: поліграф – не «детектор правди», а індикатор фізіологічних реакцій, корисний (за певних умов) лише як допоміжний аналітичний інструмент. Його поодинокі «позитивність/негативність» не створює доказової реальності; допустимість, вага та інтерпретація завжди залежать від процесуальної форми експертизи, добровільності участі, прозорості й наукової валідності методики, а також від ретельної судової перевірки на предмет релевантності та відсутності непропорційної упереджувальної дії.

Українська судова практика загалом демонструє подібну до європейської тенденцію обережного ставлення до поліграфа та його процесуальної «ваги». Верховний Суд у постанові від 26.01.2023 р. підкреслив, що відомості, отримані за допомогою поліграфа, можуть набувати доказового значення лише у формі належним чином оформленого висновку експерта, підготовленого фахівцем із відповідною кваліфікацією, з описом методики, умов проведення та меж наукової валідності. У практиці

судів першої та апеляційної інстанцій (зокрема, Краматорського міського суду Донецької області від 15.06.2021 р. та Донецького апеляційного суду від 11.08.2020 р.) послідовно наголошується, що результати поліграфологічних перевірок мають орієнтовне, допоміжне значення: вони не встановлюють фактів самі по собі, а лише можуть скеровувати слідчі версії та бути оцінені у сукупності з іншими доказами.

Суди акцентують, що такі дані не можуть слугувати єдиною або визначальною підставою для доведення винуватості; їх належність і допустимість залежать від дотримання процесуальної форми призначення експертизи, забезпечення добровільної інформованої згоди особи, фіксації перебігу дослідження, а також від прозорості застосованої методики та можливості її відтворення. Додатковими критеріями є компетентність експерта, документування технічних параметрів приладу і калібрування, контроль за впливом зовнішніх чинників (стрес, втома, медикаменти), а також збереження конфіденційності персональних даних. За відсутності цих гарантій або коли «перевірка на поліграфі» здійснювалась приватним суб'єктом поза рамками призначеної судом/слідчим експертизи, суди схильні відкидати такі відомості як недопустимі. У підсумку українська юрисдикція розглядає поліграф як інструмент допоміжної доказової оцінки, що підлягає суворій перевірці за стандартом внутрішнього переконання суду та принципом оцінки доказів у їх взаємозв'язку, а не як автономне джерело істини. Етичні та наукові аспекти мають принципове значення. Поліграф не вимірює правдивість, а лише фіксує фізіологічні реакції, які можуть бути спричинені емоціями або стресом. Тестування має проводитися лише за добровільної згоди, з дотриманням наукових стандартів, сертифікації експертів і конфіденційності даних. Висновок повинен бути обґрунтованим і не містити категоричних тверджень щодо вини чи правдивості.

Для вдосконалення законодавства необхідно закріпити поняття поліграфічного дослідження у КПК України як різновиду експертизи, розробити державний стандарт його проведення, створити реєстр поліграфологів і запровадити судовий контроль допустимості висновків за моделлю Дауберта (*Daubert*). Гармонізація з європейськими стандартами (ENFSI, етична хартія Ради Європи 2018 р.) забезпечить баланс між ефективністю та правами людини.

Узагальнюючи проведений аналіз, слід констатувати, що поліграф у кримінальному процесі України зберігає допоміжний, орієнтовний

характер і не може виступати самостійним джерелом доказів у розумінні статті 84 КПК України. Його використання має обмежуватися виключно у рамках судово-психологічної чи комплексної психофізіологічної експертизи, результати якої оцінюються судом у сукупності з іншими доказами. Поліграфічне дослідження не є «детектором істини» у буквальному сенсі, а лише одним із інструментів отримання індикаторів емоційно-психічного реагування, які потребують подальшої фахової інтерпретації. Саме тому правове визнання поліграфа можливе лише за умови дотримання кількох базових гарантій: процесуальної форми призначення експертизи, добровільності та усвідомленості участі особи, наукової обґрунтованості методики та наявності ефективного судового контролю за використанням результатів.

Ключовим є те, що поліграф не створює доказ сам по собі – він лише фіксує фізіологічні реакції, які можуть мати пояснення, не пов'язані з брехнею чи приховуванням інформації (стрес, страх, емоційне напруження тощо). Тому будь-які спроби ототожнити «позитивний» або «негативний» результат тестування з достовірністю показань суперечать принципу *презумпції невинуватості* та вимогам *належності, допустимості й достовірності доказів*. Суд, керуючись принципом вільної оцінки доказів, повинен сприймати поліграфічний висновок як один з елементів доказової мозаїки, що має сенс лише у взаємозв'язку з іншими даними – показаннями, речовими доказами, результатами експертиз чи документами.

Законодавче врегулювання використання поліграфа у кримінальному процесі сприятиме підвищенню передбачуваності судової практики, зміцненню довіри до результатів таких досліджень і приведенню національної системи доказування у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема практики ЄСПЛ. Запровадження спеціальної норми, яка б визначала процесуальні межі, статус і вимоги до проведення поліграфологічних досліджень, забезпечить баланс між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав людини. Це дозволить уникнути довільного тлумачення судів і слідчих органів, уніфікує підходи до оцінки результатів поліграфа та підвищить рівень наукової обґрунтованості судових рішень. У ширшому контексті така регламентація стане важливим кроком у напрямі модернізації кримінального процесуального доказування, інтеграції психологічних і технічних методів у межах законності, справедливості та верховенства права.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Frye v. United States. 293 F. 1013 (D. C. Cir. 1923). URL: <https://law.justia.com/cases/district-of-columbia/court-of-appeals/1923/no-3968.html>.
3. Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc. 509 U. S. 579 (1993). URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/usrep/usrep509/usrep509579/usrep509579.pdf>.
4. Federal Rules of Evidence. Rule 702 – Testimony by Expert Witnesses. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702.
5. Federal Rules of Evidence. Rule 403 – Excluding Relevant Evidence for Prejudice, Confusion, Waste of Time, or Other Reasons. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_403.
6. R. v. B eland, [1987] 2 S. C. R. 398 (Supreme Court of Canada). URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/250/index.do>.
7. Bundesgerichtshof (BGH). Urteil vom 17.12.1998–1 StR 156/98 (BGHSt 45, 164) – Zul assigkeit des L ugendektors im Strafverfahren. URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=17.12.1998&Aktenzeichen=1+StR+156%2F98>.
8. Sąd Najwzyszy (Polska). Uchwała z dnia 29 października 2014 r., I KZP 25/14 – wykorzystanie badań poligraficznych w procesie karnym. URL: <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20KZP%2025-14.pdf>.
9.  nalta Curte de Casa ie  i Justi ie (Rom ania). Decizia nr. 1894/2012 – utilizarea testului poligraf  n procedura penal . URL: <https://legeaz.net/spete-penal-iccej-2012/decizia-1894-2012>.
10. European Court of Human Rights. *Fazliyski v. Bulgaria*, no. 40908/05, Judgment of 16 April 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118573>
11. European Court of Human Rights. *Tyagunova v. Russia* – zastosowania poligrafa ta gwarantii st. 6 i 8 Konwencji. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-112534&filename=001-112534.pdf>.
12. Верховний Суд. Постанова Касацiйного кримiнального суду вiд 26 сiчня 2023 р. у справi №183/3452/19. Єдиний державний реєстр судових рiшень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155>;
13. Верховний Суд. Постанова вiд 12 лютого 2020 р. у справi №457/906/17 (провадження №61-14458св19). Єдиний державний реєстр судових рiшень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602624>;
14. Верховний Суд. Постанова Касацiйного кримiнального суду у складi Другої судової палати вiд 23 вересня 2021 р. у справi №234/4850/17 (провадження №51-4467км20). Єдиний державний реєстр судових рiшень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926645>;
15. Краматорський мiський суд Донецької облaстi. Вирок вiд 15 червня 2021 р. у справi №229/3931/17 (провадження №1-кп/234/225/21). ZakonOnline. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/98021483>;

16. Погорецький М. А. Поліграф: генезис і перспективи допустимості використання у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності*: матеріали IV Міжн. наук-практ. конф. (Україна, м. Київ, 26–27 листоп. 2009 р.). Київ : КНУВС. С. 97–103.

17. Погорецький М. А. Поліграф в оперативно-розшуковій діяльності: генезис та перспективи використання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. В. В. Коваленко, Є. В. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). С. 725–726.

18. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. №3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

19. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. №3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993_0909_2025_32_3_275 URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnru-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protseualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>

20. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №4. ч. 3. С. 269–279. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/42-2.pdf>

Валерія Рядінська

*доктор юридичних наук, професор
співробітник Департаменту забезпечення діяльності
Голови Національної поліції України,
м. Київ, Україна*

НАЛЕЖНА КВАЛІФІКАЦІЯ ПОЛІГРАФОЛОГІВ – ЗАПОРУКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ, ЕТИЧНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕДУРИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА

Зарубіжний досвід країн, в яких застосовується поліграф і сформовано правове регулювання у цій сфері (США, Литва, Молдова, та ін.), особливі вимоги встановлюються до кваліфікації поліграфологів.